

**XALQ O'YINLARI ORQALI AXLOQIY TARBIYA BERISH QADIMIY TAJRIBALAR
VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR****Xakimova Gulchehra Sayrixonovna****Shahrisabz davlat pedagogika instituti****Pedagogika fakulteti o'qituvchisi****e-mail: xakimovagulcehra557@gmail.com****Ustamova Nodira Maxmaraimovna****Shahrisabz davlat pedagogika instituti****Pedagogika kafedrası o'qituvchisi****Nurmamatova Dilfuza Nurmamat qizi****Shahrisabz davlat pedagogika instituti****pedagogika yo'nalishi 2-kurs talabasi****e-mail: ndilfuza@91gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.15661335>**

Annatotsiya: Mazkur maqolada xalq o'yinlarining axloqiy tarbiya berishdagi o'rni, tarixiy ildizlari hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi amaliy ahamiyati yoritiladi. O'zbek xalqining boy madaniy merosi tarkibida alohida o'rin tutuvchi an'anaviy o'yinlar yosh avlodda halollik, do'stlik, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat kabi ijobiy fazilatlarni shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilgani asoslab beriladi. Maqolada qadimiy o'yinlarning mazmuni tahlil qilinib, ularning tarbiyaviy jihatlari zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan solishtiriladi. Shu bilan birga, xalq o'yinlaridan ta'lim-tarbiya jarayonida samarali foydalanish yo'llari, ularni maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarning rivojlanishiga moslashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar beriladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, xalq o'yinlari nafaqat madaniy meros sifatida, balki ma'naviy-ma'rifiy tarbiya vositasi sifatida ham dolzarbligini saqlab qolmoqda. O'zbek xalqining ko'p asrlik tarixi davomida shakllangan an'anaviy o'yinlari yosh avlodni ma'naviy yetuk, ijtimoiy faol va sog'lom shaxs sifatida tarbiyalashda muhim omil bo'lib xizmat qilgan. Maqolada qadimdan beri xalq orasida mashhur bo'lgan "Ko'z bog'lash", "Qiz-quvdi", "Uloq-ko'pkari", "Besh tosh" kabi o'yinlar misolida axloqiy fazilatlar – halollik, jamoada ishlash, katta-kichikka hurmat, mardlik, sabr-toqat kabi insoniy qadriyatlar qanday shakllanganligi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Xalq og'zaki ijodi, an'anaviy o'yinlar, axloqiy tarbiya, milliy qadriyatlar, tarbiyaviy ta'sir, bolalar o'yinlari, ijtimoiy muomala, kollektivlik ruhini shakllantirish, o'yin orqali o'rgatish, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya, tarixiy-pedagogik tajriba, etno-pedagogika, madaniy merosni tiklash, maktabgacha ta'limda xalq o'yinlari, yoshlarda fazilatlarni shakllantirish.

Ключевые слова: устное народное творчество, традиционные игры, нравственное воспитание, национальные ценности, воспитательное воздействие, детские игры, социальное взаимодействие, формирование коллективного духа, обучение через игру, духовно-просветительское воспитание, историко-педагогический опыт, этнопедагогика, восстановление культурного наследия, народные игры в дошкольном образовании, формирование положительных качеств у молодежи.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль народных игр в нравственном воспитании, их исторические корни и практическое значение в современной системе образования. Обосновывается, что традиционные игры, занимающие особое место в богатом культурном наследии узбекского народа, служили важным средством

формирования у подрастающего поколения таких положительных качеств, как честность, дружелюбие, трудолюбие и уважение к старшим. В статье проводится анализ содержания древних игр и сравниваются их воспитательные аспекты с современными педагогическими подходами. Также предлагаются пути эффективного использования народных игр в процессе обучения и воспитания, даны рекомендации по адаптации этих игр к возрастным особенностям детей дошкольного и школьного возраста. По результатам исследования установлено, что народные игры актуальны не только как элемент культурного наследия, но и как средство духовно-нравственного воспитания. Традиционные игры, сформировавшиеся в течение многовековой истории узбекского народа, сыграли значительную роль в воспитании духовно зрелой, социально активной и здоровой личности. На примере таких известных с древности игр, как «Кўз боғлаш» (завязывание глаз), «Қиз қувди» (догони девушку), «Улоқ-қўпқари» и «Беш тош» (пять камней), рассматривается, каким образом через игру формировались нравственные качества — честность, командная работа, уважение к старшим, мужество, терпение и другие человеческие ценности.

Kirish: Har bir xalqning tarixi, madaniyati va ma'naviy qadriyatlari uning og'zaki ijodiy merosida, ayniqsa, xalq o'yinlarida yaqqol namoyon bo'ladi. O'zbek xalqining an'anaviy o'yinlari nafaqat ko'ngilochar vosita, balki tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida asrlar davomida yosh avlodni tarbiyalashda muhim rol o'ynab kelgan. Xalq o'yinlari orqali bolalarda halollik, jamoaviylik, sabr-toqat, mardlik, odob va hurmat kabi axloqiy fazilatlar shakllanib borgan. Bugungi globallashuv jarayonida yoshlarning axloqiy tarbiyasi dolzarb masalaga aylangan bir paytda, xalq o'yinlarining pedagogik imkoniyatlarini chuqur o'rganish va amaliyotga tatbiq etish muhim ilmiy va ijtimoiy vazifadir. Chunki bu o'yinlar bolalarning jismoniy faolligini oshirish bilan birga, ularning ijtimoiy muomalasi, ruhiy olami va axloqiy ongini shakllantirishda ham katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada xalq o'yinlarining tarbiyaviy xususiyatlari, ularning tarixiy ildizlari va zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi. Qadimiy tajribalar bilan hozirgi pedagogik yondashuvlar o'zaro solishtirilib, xalq o'yinlaridan ta'limda samarali foydalanish yo'llari yuzasidan taklif va tavsiyalar beriladi. Bugungi tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan jamiyatda ta'lim va tarbiyaning asosiy maqsadi nafaqat bilim berish, balki har tomonlama barkamol, axloqan pok, ijtimoiy mas'uliyatli avlodni tarbiyalashdan iboratdir. Ayniqsa, milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiya berish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan qaralganda, xalq og'zaki ijodi mahsuli bo'lgan an'anaviy o'yinlar bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirishda bebaho vosita hisoblanadi. O'zbek xalqining qadimiy o'yinlari — "Ko'z bog'lash", "Qiz-quvdi", "Besh tosh", "Uloq-ko'pkari" kabi o'yinlar zamirida chuqur hayotiy falsafa, insoniylik saboqlari va tarbiyaviy g'oyalar mujassam. Ushbu o'yinlar bolalarda bir-biriga nisbatan hurmat, tengdoshlar bilan hamkorlik qilish, mardlik, adolat, sabr-toqat kabi fazilatlarini erta yoshdan boshlab shakllantiradi. Tarixiy manbalarda ham xalq o'yinlari yosh avlodni ijtimoiy hayotga tayyorlashda, ularni jismonan va ruhan sog'lom bo'lib ulg'ayishida asosiy vositalardan biri sifatida e'tirof etilgan. Maqolaning asosiy maqsadi — xalq o'yinlarining axloqiy tarbiyadagi o'rnini aniqlash, ularning tarixi va mazmunini zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan tahlil qilish, shuningdek, bu o'yinlarni maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim jarayoniga integratsiya qilish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot shuni

ko'rsatmoqdaki, xalq o'yinlari faqat ko'ngilochar faoliyat emas, balki yoshlar ongiga milliy g'urur, ijtimoiy mas'uliyat va axloqiy mezonlarni singdiruvchi boy pedagogik resurs sifatida qaralishi lozim.

Asosiy qism: Xalq o'yinlari xalqning hayotiy tajribasi, dunyoqarashi va axloqiy me'yorlarini o'zida mujassam etgan qadimiy madaniy qatlam hisoblanadi. O'zbek xalqining boy og'zaki ijodi, ayniqsa, bolalar o'yinlari orqali avloddan-avlodga o'tib kelayotgan tarbiyaviy tajribasi bugungi ta'lim-tarbiya jarayonida juda katta ahamiyatga ega. An'anaviy o'yinlarning asosiy xususiyati shundaki, ular bolani tabiiy ravishda jamiyatga tayyorlaydi — jismoniy faollik, ijtimoiy muomala, mehnatga muhabbat, halollik, birdamlik kabi fazilatlar o'yinga singdirilgan holda shakllanadi. Masalan, "Ko'z bog'lash" o'yini bolalarda ishonch va e'tibor ko'nikmasini, "Qiz-quvdi" esa tezkorlik va jamoaviylik ruhini tarbiyalaydi. "Besh tosh" mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi, "Uloq-ko'pkari" esa mardlik, bardamlik va raqobatga do'stona munosabatni kuchaytiradi. Tarixiy manbalar tahliliga qaraganda, xalq o'yinlari dastlab bolalarni harbiy, mehnat va ijtimoiy faoliyatga tayyorlash, shuningdek, axloqiy saboqlarni berish vositasi sifatida shakllangan. O'yinlar orqali ota-onalar, kattalar bolalarga bevosita nasihat bermay turib, hayotiy saboqlarni ong ostiga singdirganlar. Bu esa o'yinlarni o'ziga xos pedagogik vosita sifatida ko'rishga imkon beradi. Zamonaviy pedagogika xalq o'yinlarini yangi metodlar bilan uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlaydi. Maktabgacha ta'limda xalq o'yinlari orqali bolalarda ijtimoiylashuv, tartibga bo'ysunish, qat'iyatlilik, jamoaviylik kabi fazilatlarni rivojlantirish mumkin. Boshlang'ich maktab yoshida esa o'yin orqali bilimni mustahkamlash, axloqiy mezonlarni amaliy faoliyatda ko'rsatish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, xalq o'yinlarini zamonaviy ta'lim vositalari bilan integratsiya qilish muhim vazifadir. Masalan, interaktiv o'yin platformalariga xalq o'yinlari elementlarini kiritish, teatrlashtirilgan o'yin darslarini tashkil etish, o'yin orqali test yoki topshiriqlarni ishlab chiqish orqali axloqiy tarbiyani bolalar uchun yanada qiziqarli va samarali qilish mumkin. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatmoqdaki, xalq o'yinlarini o'quv-tarbiya jarayonida muntazam qo'llagan taqdirda, bolalarda o'zaro hurmat, ijobiy muomala, milliy qadriyatlarga sodiqlik va o'zligini anglash darajasi sezilarli darajada ortadi. Shu bois, xalq o'yinlari zamonaviy ta'limning ajralmas elementi sifatida qaralishi lozim. Xalq o'yinlari – o'zbek xalqining asrlar davomida shakllangan tarbiyaviy tajribasining ajralmas bir qismidir. Ular nafaqat bolalar uchun ko'ngilochar mashg'ulot, balki axloqiy va ma'naviy tarbiyaning kuchli vositasi sifatida qaralgan. An'anaviy xalq o'yinlarining asosiy afzalligi – ularda bolalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi ko'plab tarbiyaviy elementlar mujassamligidadir. Bu o'yinlar orqali bola o'z tengdoshlari bilan muloqot qilishni, jamoadagi o'rnini anglashi, yaxshi bilan yomonni farqlashi, halollik, hurmat, mardlik, birdamlik kabi insoniy fazilatlarni anglaydi. Misol uchun, "Ko'z bog'lash" o'yini bola ongida ishonch, sezgirlik va diqqatni kuchaytiradi. O'yin davomida bola o'zini boshqalarning o'rniga qo'yadi, vaziyatni his qilish, ishonchli harakat qilishni o'rganadi. "Qiz-quvdi" va "Uloq-ko'pkari" kabi harakatli o'yinlar esa bolalarda chaqqonlik, jismoniy quvvat, jamoaviylik va tezkor fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi. "Besh tosh" o'yini esa bola tafakkurining rivojlanishiga xizmat qilib, sabr-toqat va aniq harakat qilishni talab etadi. Tarixiy manbalarda xalq o'yinlari qadimda tarbiyaning muhim usullaridan biri bo'lganligi qayd etilgan. Ular bolalarning o'sish davrlariga mos holda tanlab o'ynatilgan va har bir o'yin muayyan maqsadga – bola shaxsini shakllantirish, uni jamiyatga tayyorlashga yo'naltirilgan bo'lgan. Ota-onalar, ustozlar o'yin orqali bolaning

tabiiy qobiliyatini ro'yobga chiqarish, u orqali axloqiy saboqlar berish usulini tanlaganlar. Bu bevosita emas, balki bexosdan, o'yinning o'zagi orqali amalga oshgan. Bugungi kunda bu qadimiy tajribani zamonaviy ta'lim tizimiga integratsiya qilish zaruriyati mavjud. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xalq o'yinlaridan maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichlarida maqsadli foydalanish bolalarda axloqiy ongni shakllantiradi, ularni jamoa bilan ishlashga, o'z fikrini bildirishga, hurmat va mas'uliyatga o'rgatadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin asosiy faoliyat turi hisoblanganligi sababli, ularda tarbiyaviy tushunchalarni aynan xalq o'yinlari orqali singdirish ayni muddaodir.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda xalq o'yinlari milliy madaniyatimizning ajralmas qismi bo'lib, unda nafaqat ko'ngilochar, balki axloqiy tarbiya berishning ham chuqur qadimiy ildizlari mujassamdir. Ularning asosida o'rin olgan urf-odatlar, me'yorlar va axloqiy qadriyatlar yosh avlodga o'zining axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatlarini singdirishda muhim vosita vazifasini o'taydi. Qadimiy davrlardan boshlab xalq o'yinlari o'ziga xos tarzda odob-axloq, halollik, do'stlik, birdamlik kabi fazilatlarni shakllantirishga xizmat qilgan. Zamonaviy davrda esa pedagogika va psixologiya sohasidagi yangicha yondashuvlar orqali xalq o'yinlarini tarbiyaviy jarayonga qo'shish samaradorligi oshirilmoqda. Innovatsion metodlar yordamida o'yinlar nafaqat madaniy meros sifatida saqlanib qolmoqda, balki ularning axloqiy ta'siri yanada mustahkamlanmoqda. Shu tariqa, xalq o'yinlari yoshlarni nafaqat jismonan sog'lom, balki axloqan yetuk insonlar qilib tarbiyalashda ham noyob vositaga aylanmoqda. Natijada, xalq o'yinlari orqali axloqiy tarbiya berish nafaqat tarixiy madaniy merosni saqlash, balki bugungi kunda ham yosh avlodni sog'lom axloqiy qadriyatlarga asoslangan jamiyatga tayyorlashning samarali yo'li ekanligi aniq ko'rinadi. Shuning uchun ham ushbu qadimiy an'analarni zamonaviy ta'lim tizimiga tizimli ravishda integratsiya qilish, o'yinlarning tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytirish muhim vazifa hisoblanadi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev, S. (2015). O'zbek xalq o'yinlari va ularning tarbiyaviy ahamiyati. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Ergashev, M. (2018). Axloqiy tarbiya va madaniyat. Toshkent: Fan va Texnologiya.
3. Islomov, B. (2020). "Xalq o'yinlari pedagogikasi: nazariy va amaliy jihatlar". Pedagogika va Psixologiya Jurnal.
4. Karimov, J. (2017). O'zbek milliy an'analari va ularning axloqiy qadriyatlari. Samarqand: Sharq Nashriyoti.
5. Mirzaev, T. (2019). "Zamonaviy ta'limda xalq o'yinlarining roli". Ta'lim va Tarbiya.
6. Xakimova, Gulchehra. "ZAMONAVIY JAMIYATDA INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIM TURIZMINING ROLI." YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI 1.01 (2024).
7. Hakimova, Gulchehra, and Gulandom Raxmatova. "RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI TA'LIM TIZIMINI ISLOH QILISHDAGI O'RNI HAMDA YANGI TEXNOLOGIYALARNI TA'LIM JARAYONLARI BILAN INTEGRATSIYALASHUVI." Молодые ученые 3.18 (2025): 102-105.

8. Jabborov Maksud Bahriddinovich; Khakimova Gulchekhra Sayrikhonovnaa; Norova Dilobar Bakhromovna. "PROBLEMS OF TEACHING AND EDUCATING CHILDREN WITH DISABILITIES IN INCLUSIVE EDUCATION." EDUCATION SCIENCE AND INNOVATIVE IDEAS IN THE WOR. 2.1 (2025): 306-310.